

ressons DE LA memòria

FOTOLLIBRES DEL PRESENT

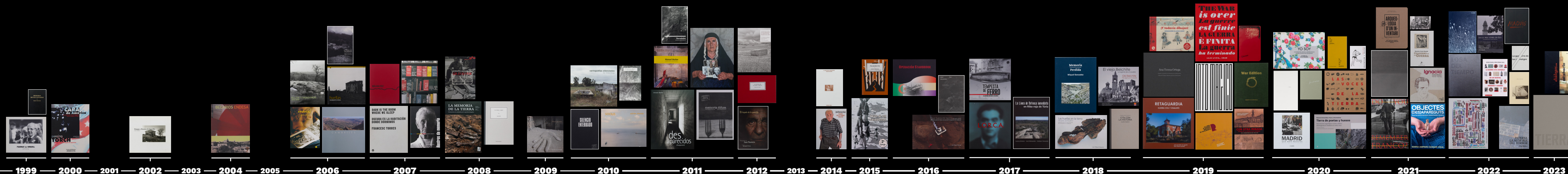
— Comissariada per Marta Martín Núñez

La fotografia, en mans dels nets i les netes, es converteix en un document i en prova dels crims de la Guerra Civil i del franquisme.

Dona veu i rostre a les víctimes i als seus familiars.

Mostra, recupera i dignifica.

Però també es qüestiona amb silencis, dislocacions i apropiacions quina memòria volem construir.

Primera exhumació sota criteris científics a Priaranza del Bierzo

El Congrés declara el 2006 com a Any de la Memòria Històrica

El Congrés aprova la Llei de Memòria Històrica (Llei 52/2007)

El govern de Mariano Rajoy redueix un 60% el pressupost destinat a Memòria Històrica

El govern de Mariano Rajoy assigna zero euros al pressupost destinat a Memòria Històrica

A les eleccions autonòmiques, set comunitats governades pel PP passen a ser governades pel PSOE o coalicions progressistes

El govern de Pedro Sánchez exhuma a Franco de la Vall dels Caiguts

El Congrés aprova la Llei de Memòria Democràtica (Llei 20/2022)

— Sobre ressons i mirades

Un fotògraf a la guerra civil, 1938

Els ecos vibren. Vibren i surten a la fotografia. Durant els últims vint anys, els fotògrafs han començat a donar veu a un record silenciats que altres generacions no han pogut o no han volgut expressar. Tot i no haver viscut la Guerra Civil en primera persona, el llegat d'un passat traumàtic ressona com un eco en els seus cossos. I és que les seves mirades es construeixen des d'un cert buit —el dels silencis familiars incòmodes, l'oblit institucionalitzat o l'absència de referents— i una certa distància —la de ser els nets i netes que han crescut en democràcia.

Les seves fotografies no són moments que aturen el temps, no ens parlen del passat. Ens parlen del present. Les seves fotografies prenen forma en exposicions que transcendeixen el que és efímer en forma de catàlegs o fotollibres que circulen de mà en mà. I així es converteixen en dispositius per connectar el passat amb el present i interrogar-nos sobre quina memòria volem construir.

La guerra civil vista des de la perspectiva dels soldats, 1938

Els fotollibres que recollim aquí són només una petita mostra de les publicacions de l'Arxiu de Memòria Fotogràfica de la Guerra Civil que va néixer a la Universitat Jaume I l'any 2022. És el primer arxiu que recupera, cataloga, analitza i dona visibilitat pública a una sèrie de pràctiques fotogràfiques contemporànies que posen en relleu una manera de recuperar la memòria de la guerra i de les víctimes a partir de la recerca fotogràfica i la creació artística. En aquesta exposició volem apropar al públic el mapa que estem construint.

Un soldat amb un ferit, 1938

Aquest conjunt de projectes catalans ens ofereixen mirades molt diferents sobre la memòria i tracten els temes i enfocaments que, des de diferents punts de vista, es desenvolupen al llarg de l'exposició.

Un soldat amb un ferit, 1938

Un soldat amb un ferit, 1938

La nostra memòria

La producció fotogràfica sobre la memòria de la Guerra Civil a Catalunya ha estat molt abundant i, en alguns aspectes, pionera. El llibre de Martí Llorens Memorias revolucionarias va ser el primer que es va publicar transitant entre la realitat i la ficció, i va arribar vint anys abans de les ruptures formals posteriors. Francesc Torres també duu a terme un dels primers projectes sobre exhumacions combinant una mirada documental amb una pretensió artística, cosa que Montserrat Soto porta a l'àmbit de la instal·lació visual.

Un soldat amb un ferit, 1938

Els paisatges de les tombes han estat abordats per Miquel González, buscant fer les fotografies el mateix dia i a la mateixa hora que es van produir els afusellaments a cada lloc, mentre Espe Pons recorre la geografia espanyola fotografiant les foses que ja s'han exhumat. Aquesta obra arriba després de seguir els passos dels diferents espais de repressió per on va passar el seu besoncle Tomàs, abans de ser afusellat al Camp de la Bota.

Un soldat amb un ferit, 1938

Noelia Pérez Sánchez experimenta amb el fotomuntatge per trencar els miratges de la història, i també amb les apropiacions per dialogar des del present amb els gestos subversius captats per les fotògrafes Kati Horna i Margaret Michaelis durant la guerra. Ignasi Prat captura la seva recerca artística sobre la cúpula del franquisme documentant en sèrie el món dels vencedors. I Anna Jornet recorre i registra la carretera C-3331/CA-8201, que va construir el seu avi com a presoner del franquisme.

Un soldat amb un ferit, 1938

Aquest conjunt de projectes catalans ens ofereixen mirades molt diferents sobre la memòria i tracten els temes i enfocaments que, des de diferents punts de vista, es desenvolupen al llarg de l'exposició.

Remoure la terra

Quan es remou la terra, també es remou la memòria. Els primers projectes fotogràfics de memòria es van començar a publicar aproximadament coincidint amb la primera exhumació feta sota criteris científics a Priaranza del Bierzo (Lleó) l'any 2000. Des d'aleshores, moltes de les obres s'han centrat en la documentació dels treballs forenses d'exhumació dels cadàvers, on la mostra dels ossos és explícita i el seu registre fotogràfic actua com a valor de prova. La recuperació de cossos és un imperatiu humà necessari per dignificar-los i perquè les famílies puguin plorar, però mostrar-los és una reivindicació contra la impunitat dels crims.

Un soldat amb un ferit, 1938

Un soldat amb un ferit, 1938

Paisatges muts

Les fosses comunes es troben disperses per tot el territori. A la sortida dels pobles, als cementiris, o a les cunetes dels camins. Avui són llocs silenciosos, en els quals sembla que no passi res, però que estan carregats d'una història tràgica. Alguns dels projectes fotogràfics busquen assenyalar-los: els han localitzat i els han posat al mapa, fotografiant els llocs d'horror, els últims paisatges que van veure les víctimes. Altres, però, qüestionen aquest silenci a través de dislocacions i dissonàncies entre les imatges i els textos silenciat.

Un soldat amb un ferit, 1938

L'objecte com a vincle

Els objectes recuperats en exhumacions i els objectes històrics del període de guerra adquireixen avui un nou valor com a vincles entre el passat i el present. Alguns, els que estan fets dels materials més resistents, sobreviuen al pas del temps i es converteixen en petits contenidors d'històries que ens parlen de les víctimes —un llapis, un didal, unes ulleres— o del seu improvisat aixovar funerari —un sonall, unes arracades, un anell. Altres, com els cascs dels soldats, esdevenen els testimonis del temps.

La veu de les víctimes

Donar veu i rostre a les víctimes ha estat una tasca fonamental per a la reparació simbòlica dels supervivents i les seves famílies. Els primers projectes fets prenen una forma coral per rescatar les històries personals de les víctimes de la guerra, narrades en primera persona o pels seus descendents, de vegades mirant les víctimes de totes dues bandes. De vegades ho fan centrant-se en entorns geogràfics específics i de vegades situant el cas d'Espanya en un context de desaparicions forçades internacionals.

Un soldat amb un ferit, 1938

Un soldat amb un ferit, 1938

Petites grans històries

Durant els últims anys, les netes han pres la veu per explicar les petites històries familiars i així contribuir a la recuperació de la memòria i la dignitat dels seus avis i àvies. Aquests projectes articulen experiències molt personals i íntimes en un relat fotogràfic, i també escrit, però que en explicar-se es converteixen en històries universals que connecten amb sentiments i emocions compartides per molts. Aquest tipus d'enfocament, però, només ha sorgit després dels projectes més corals que van recollir diversos casos que buscaven una reparació simbòlica de les víctimes.

Un soldat amb un ferit, 1938

Un soldat amb un ferit, 1938

Un soldat amb un ferit, 1938

Un soldat amb un ferit, 1938

Un soldat amb un ferit, 1938

Un soldat amb un ferit, 1938

Un soldat amb un ferit, 1938

Un soldat amb un ferit, 1938

Un soldat amb un ferit, 1938

Un soldat amb un ferit, 1938

Un soldat amb un ferit, 1938

Un soldat amb un ferit, 1938

Un soldat amb un ferit, 1938

Un soldat amb un ferit, 1938

Un soldat amb un ferit, 1938

Un soldat amb un ferit, 1938

Un soldat amb un ferit, 1938

Un soldat amb un ferit, 1938

Un soldat amb un ferit, 1938

Un soldat amb un ferit, 1938

Un soldat amb un ferit, 1938

Un soldat amb un ferit, 1938

Un soldat amb un ferit, 1938

Un soldat amb un ferit, 1938

Un soldat amb un ferit, 1938

Un soldat amb un ferit, 1938

Un soldat amb un ferit, 1938

Un soldat amb un ferit, 1938

Un soldat amb un ferit, 1938

Guardianes de la memòria

Fa poc que alguns projectes fotogràfics han començat a valorar la memòria de les dones, que han estat doblement silenciades: per víctimes i per dones. Això fa visibles els actes de repressió especialment dirigits a elles, com donar-los oli de ricí o afaïtar-los els cabells. I també es posen en relleu els diferents papers de les dones des dels quals han mantingut viu el llegat de la memòria, sigui com a filles, netes, besnetes, antropòlogues, polítiques, periodistes o fotògrafes.

Un soldat amb un ferit, 1938

Un soldat amb un ferit, 1938

Un soldat amb un ferit, 1938

Un soldat amb un ferit, 1938

Un soldat amb un ferit, 1938

Un soldat amb un ferit, 1938

Un soldat amb un ferit, 1938

Un soldat amb un ferit, 1938

Un soldat amb un ferit, 1938

Un soldat amb un ferit, 1938

Un soldat amb un ferit, 1938

Un soldat amb un ferit, 1938

Un soldat amb un ferit, 1938

Un soldat amb un ferit, 1938

Un soldat amb un ferit, 1938

Un soldat amb un ferit, 1938

Un soldat amb un ferit, 1938

Un soldat amb un ferit, 1938

Un soldat amb un ferit, 1938

Un soldat amb un ferit, 1938

Un soldat amb un ferit, 1938

Un soldat amb un ferit, 1938

Un soldat amb un ferit, 1938

Un soldat amb un ferit, 1938

Un soldat amb un ferit, 1938

Un soldat amb un ferit, 1938

Un soldat amb un ferit, 1938

Un soldat amb un ferit, 1938

Un soldat amb un ferit, 1938

Un soldat amb un ferit, 1938

Un soldat amb un ferit, 1938

Un soldat amb un ferit, 1938

Un soldat amb un ferit, 1938

Un soldat amb un ferit, 1938

Un soldat amb un ferit, 1938

Un soldat amb un ferit, 1938

Un soldat amb un ferit, 1938

Un soldat amb un ferit, 1938

Un soldat amb un ferit, 1938

Un soldat amb un ferit, 1938

Un soldat amb un ferit, 1938

Un soldat amb un ferit, 1938

Un soldat amb un ferit, 1938

Un soldat amb un ferit, 1938

Un soldat amb un ferit, 1938

Un soldat amb un ferit, 1938

Un soldat amb un ferit, 1938

Túnels del temps

El fotomuntatge ens permet fer un exercici d'estranyesa i fugir del reconeixement automàtic de la imatge fotogràfica. Les ruptures i les sutures creen (dis)continuitats que ens ajuden a apropar-nos al passat, fet que posa de manifest la inestabilitat de la memòria. La refotografia des del present estableix un diàleg amb un passat de vegades ignorat, de vegades silenciats. I així les fotografies juguen amb els límits entre la seva condició de document i, alhora, de record.

Un soldat amb un ferit, 1938

Un soldat amb un ferit, 1938

Un soldat amb un ferit, 1938

Un soldat amb un ferit, 1938

Un soldat amb un ferit, 1938

Un soldat amb un ferit, 1938

Un soldat amb un ferit, 1938

Un soldat amb un ferit, 1938

Un soldat amb un ferit, 1938

Un soldat amb un ferit, 1938

Un soldat amb un ferit, 1938

Un soldat amb un ferit, 1938

Un soldat amb un ferit, 1938

Un soldat amb un ferit, 1938

Un soldat amb un ferit, 1938

Un soldat amb un ferit, 1938

Un soldat amb un ferit, 1938

Un soldat amb un ferit, 1938

Un soldat amb un ferit, 1938

Un soldat amb un ferit, 1938

Un soldat amb un ferit, 1938

Un soldat amb un ferit, 1938

Un soldat amb un ferit, 1938

Un soldat amb un ferit, 1938

Un soldat amb un ferit, 1938

Un soldat amb un ferit, 1938

Un soldat amb un ferit, 1938

Un soldat amb un ferit, 1938

Un soldat amb un ferit, 1938

Un soldat amb un ferit, 1938

Un soldat amb un ferit, 1938

Un soldat amb un ferit, 1938

Un soldat amb un ferit, 1938

Un soldat amb un ferit, 1938

Un soldat amb un ferit, 1938

Un soldat amb un ferit, 1938

Un soldat amb un ferit, 1938

Un soldat amb un ferit, 1938

Un soldat amb un ferit, 1938

Un soldat amb un ferit, 1938

Un soldat amb un ferit, 1938

Un soldat amb un ferit, 1938

Un soldat amb un ferit, 1938

Un soldat amb un ferit, 1938

Un soldat amb un ferit, 1938

Un soldat amb un ferit, 1938

Un soldat amb un ferit, 1938

Un soldat amb un ferit, 1938

El franquisme avui

Gairebé cinquanta anys després de la mort de Franco, algunes estructures del franquisme continuen sobrevivint a la nostra democràcia. Moltes són invisibles. D'altres no, i prenen forma en símbols, o monuments que encara poblen les nostres ciutats, però que la força del costum també ha fet invisibles. Els fotògrafs que s'hi han acostat ho han fet des d'aquesta problemàtica: la de fer visibles les estructures invisibles, la de fer evidents aquelles que semblen no molestar ningú a simple vista, o la de preguntar-se pels silencis i la supervivència a la nostra democràcia.

Un soldat amb un ferit, 1938

Un soldat amb un ferit, 1938

Un soldat amb un ferit, 1938

Un soldat amb un ferit, 1938

Un soldat amb un ferit, 1938

Un soldat amb un ferit, 1938

Un soldat amb un ferit, 1938

Un soldat amb un ferit, 1938

Un soldat amb un ferit, 1938

Un soldat amb un ferit, 1938

Un soldat amb un ferit, 1938

Un soldat amb un ferit, 1938

Un soldat amb un ferit, 1938

Un soldat amb un ferit, 1938

Un soldat amb un ferit, 1938

Un soldat amb un ferit, 1938

Un soldat amb un ferit, 1938

Un soldat amb un ferit, 1938

Un soldat amb un ferit, 1938

Un soldat amb un ferit, 1938

Un soldat amb un ferit, 1938

Un soldat amb un ferit, 1938

Un soldat amb un ferit, 1938

Un soldat amb un ferit, 1938

Un soldat amb un ferit, 1938

Un soldat amb un ferit, 1938

Un soldat amb un ferit, 1938

Un soldat amb un ferit, 1938

Un soldat amb un ferit, 1938

Un soldat amb un ferit, 1938

Un soldat amb un ferit, 1938

Un soldat amb un ferit, 1938

Un soldat amb un ferit, 1938

Un soldat amb un ferit, 1938

Un soldat amb un ferit, 1938

Un soldat amb un ferit, 1938

Un soldat amb un ferit, 1938

Un soldat amb un ferit, 1938

Un soldat amb un ferit, 1938

Un soldat amb un ferit, 1938

Un soldat amb un ferit, 1938

Un soldat amb un ferit, 1938

Un soldat amb un ferit, 1938

Un soldat amb un ferit, 1938